

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

[PROF. DR. ÂDEM CEYHAN'A 60. YAŞ ARMAĞANI]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1486615

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024

ss. 551-569

**Makalenin Geliş
Tarihi**

19/05/2024

**Makalenin
Kabul Tarihi**

30/05/2024

Yayın Tarihi

30/06/2024

17. YÜZYIL ŞAİRİ BEHÇETİ'NİN ÜSTATLARI VE NEF'İ HAYRANLIĞI

Murat Ali KARAVELİOĞLU¹

ÖZET

Büyük bir geleneğin tezahürü olarak uzun asırlar varlık gösteren klasik Türk şiirinin gelişmesinde nazire yazıcılığının; kadim veya muasır şairleri üstat kabul etmenin, fahriye yazmanın ve edebi muhitlerin kuvvetli tesiri vardır. Çünkü neredeyse bütün gelişimini bu dinamikler üzerinde ve usta-çırak ilişkisi içinde sürdüren klasik şiirimiz birbirinden kopuk bir edebi faaliyet değildir. Başlangıcından itibaren kuvvetli bir tekâmülle gelişen klasik şiirimizde, 17. yüzyıla gelindiğinde çoktan olgunlaşmış bir edebi gelenek bağlamında bu dinamiklerin hepsi açıkça görülür. Asrın tarihçi şairlerinden Hüseyin Behçetî de geleneğin bir icabı olarak eser vermiş; şiirlerinde bazı meşhur İran şairlerini kendisine üstat kabul etmiş, onlara hayranlık beslemiştir. Türk şairleri içinde ise Nefî'nin onun için ayrı bir yeri vardır. Sıkı bir Nefî takipçisi olduğunu bildiğimiz şairin, zaman zaman kendisini ondan üstün gördüğü de vakidir. Sebki Hindî müşterekliği ise bu ilişkinin bir başka boyutunu oluşturur. Bu makalede, sayılan dinamikler çerçevesinde Behçetî'nin yerli ve yabancı üstatları ile özellikle Nefî metbuluğu üzerinde durularak şairin yetiştiği edebiyat hinterlandı tespiti çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fahriye, Nazire, Edebi Muhit, Nefî, Ustalık-Çıraklık

¹ Prof. Dr., Iğdır Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD., makaravelioglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6230-8639

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

[Prof. Dr. Âdem CEYHAN Armağanı]

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024 ss. 551-569

THE MASTERS OF 17TH CENTURY POET BEHÇETİ AND HIS ADMIRATION FOR NEF'İ

ABSTRACT

Verse writing in the form of emulating ancient or contemporary poets (*nazire*) as masters, composing poems with a manner to praise one's own literary talent and personal qualities (*fahriye*) and literary circles have had a strong influence over the development of classical Turkish poetry, which has existed for many centuries as the manifestation of a great tradition. Because our classical poetry, which has been sustaining its almost entire development on these dynamics and within sphere of the master-apprentice relationship, is not a literary activity disconnected from each other. In the context of a literary tradition that had already matured by the 17th century, all these dynamics are explicitly observed in our classical poetry, which has developed with a strong evolution since its commencement. As the requirement of the tradition, Hüseyin Behçetî, the poet of the century, also composed verses, adopted various Persian poets as his masters and fostered genuine admiration for them. Among the Turkish poets, Nefî stands out having a unique place for him. Behçetî, whom we know as a rigid follower of Nefî, regards himself occasionally superior than him. Collaboration with *Sebk-i Hindî* also constitutes the other dimension of this relationship. In this article, the literary hinterland where the poet grew up, will be determined within the framework of the above-mentioned dynamics by focusing on Behçetî's local and foreign masters and on especially his affiliation with Nefî.

Keywords: *Fahriye*, *Nazire*, Literary Circle, Nefî, Mastership-Apprenticeship

GİRİŞ

Sanat kavramına en umumi bir gözle ve en sathi bir nazarla bakıldığında, ister bir mimari şaheseri olsun isterse tek bir berceste mısra olsun her eserin, binlerce yıllık birikim ve derinlikten beslenen bir usta-çırak hamulesi olduğu hükmüne varılabilir. Hatta büyük sanatkârların, en geniş düşünce perspektifi ve hayal ufku ile bezenmiş en orijinal eserlerinin dahi, bu hükmün cari olduğu bir hususiyet gösterdiği söylenebilir. Sanatkâr, şüphesiz doğuştan getirdiği yüksek kabiliyeti ile zaten müstesna bir varlık gösterir; fakat yetişme çağı başta olmak üzere bütün bir sanat hayatı; örnek aldığı, tesiri altında kaldığı, zevkle bağlandığı başka pek çok muhit ve ustanın yansıdığı bir ayna gibidir. Esasen onun, cemiyetin bir makesi olması, mazide yahut çağında diğer bazı üstatları yansıtmasını da bir bakıma gerekli kılar. Çünkü hiçbir sanatkâr, doğup yetiştiği ve hayatını sürdürdüğü cemiyetin değer yargılarından ve her

türlü toplumsal dinamiklerinden ayrı, onlardan bağımsız bir sanat vücuda getiremez. Bu, bazı sanatkârda en alt düzeyde yansımış olabilir, pek çoğunda ise apaçık görünür. Bir minyatür sanatçısı ya da ressam, kendisinden önce yapılmış usta işi eserleri görür, beğenir; taklit eder, onun gibi bir eser ortaya koymak ister, nihayet ondan daha güzelini de çizmeye muvaffak olur. Keza bir musikişinas, çocukluk yıllarından itibaren musikiye yatkın kulağını geliştirmek için nice harikulade besteleri, çıplak ağızlardan dinler, notalarını bir kitabı okur gibi okur, bir matematik denklemini çözmeye çalışır gibi kafa yorar. Üstatlar elinde, yani onların ürettiği eserleri anlayarak yetişmek hususunda edebiyatın, -sözlü veya yazılı olsun- çok daha elverişli bir karaktere sahip olduğu tartışılmaz. Klasik edebiyatımızın yüzlerce yıllık derinlikten beslenen muazzam birikimi, nice şairin, nice üstatlar elinde, yani onları okuyarak yetiştiğini bize göstermektedir.

Bunun sayısız örneğinden birini 17. yüzyıl şairi Behçetî Hüseyin Efendi'de görmekteyiz. Otuz kasidesi, beş yüzün üzerinde gazeli, yüzden fazla rübaisi, tarih manzumeleri ve musammatlarının yanı sıra Sultan 4. Mehmet dönemini, bilhassa Köprülü Mehmet Paşa ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sadaretlerini anlattığı; Çehrin Seferinin de adeta bir günlüğü sayılabilecek olan *Mi'râcü'z-zafer* yahut *Zafername* adıyla bilinen eseriyle (bkz. Duman, 2010) Behçetî, çağının önde gelen şairleri arasına dâhil olunabilecek çapta bir şairdir. Onun, devrinde büyük alaka gören Sebk-i Hindî yolunda yazması² ve Nef'î'yi kendisine üstat bilmesi, hatta kendini ondan daha üstün bir şair kabul etmesi, pek de haksız sayılmayacak bir iddia olarak değerlendirilebilir. Aşağıda temas edilecek olan kasidelerinden birinin fahriye bölümünde bu hususta sitemkâr olduğu görülür. Belki daha genç yaşlarında Nef'î ve benzeri kimi şairleri üstat kabul etmişse de tedricen onlardan üstün olduğu yolundaki söylemleri, zikrettiği İran şairleri ve en azından Nef'î, Nâilî ve Fehim gibi başka bazı şairler istisna sayılacak olursa muhakkak bir hakikattir. Gerçi şairlerin, mübalağa tarikiyle kendilerini başka şairlerden daha büyük görmeleri geleneğin icabı sayılır; fakat Behçetî'nin şiirleri bir bütün olarak okunup değerlendirildiğinde hakettiği şöhreti yakalayamamış bir şair hüviyeti ile karşılaşıldığı da itiraf edilmelidir.

a. Nazire yazıcılığı, edebi muhit ve fahriye bağlamında şairin hayranlığı

² Sebk-i Hindî hakkında geniş bilgi için bkz. İsrail Babacan; *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslubu)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

Edebiyatın, bilhassa şiirin usta-çırak ilişkisi içinde geliştiğini gösteren ve birbirinden ayrı değerlendirilemeyeceğini işaret eden iki önemli alan vardır. Bunlardan biri nazire yazıcılığı, diğeri ise her yüzyılda varlığı bilinen edebi muhitlerdir. Edebiyat tarihimizde nazire yazmanın, ilk örneklerine henüz 15. yüzyılda rastlanan nazire mecmualarına yansımış olmakla Osmanlı devri Türk edebiyatında uzun asırlardır var olduğunu biliyoruz. Burada meseleyi “Osmanlı devri” şeklinde ifade etmemiz, nazireciliği Anadolu sahasıyla sınırlı tutmamak için olup Rumeli coğrafyasında yetişmiş nice şairin de nazire yazmak hususunda gelenekten ayrı bir tutum sergilemediğini ifade etmek kasdıyladır. Bilhassa 16. yüzyıl şuarı tezkireleri bu zaviyeden okunduğunda kimisi kimisini üstat kabul eden ya da birbirine nazire yazdıkları haber verilen nice şairler olduğu görülür. Kuşkusuz Osmanlı sahası dışı Türk edebiyatı da nazire geleneğinden hariç tutulamaz. Nitekim başta Nevayi olmak üzere Baykara, Ubeydullah Han, Babür Şah gibi büyük şairlerin, daha kendi çağlarında tanzir edilen şiirleri ve çağlar boyunca örnek alınan ustalıkları malumumuzdur. Behçeti'nin nazire vadisindeki yerini işaret eden birkaç misale, aşağıda yer verilecektir.

Nazire yazıcılığıyla beraber düşünülmesi gereken edebi muhitler ise edebiyatta usta-çırak ilişkisinin en bariz görüldüğü yerlerdir. Yalnızca klasik Türk edebiyatı sahasında cari olmayıp Doğu ve Batı edebiyatlarında da uzun asırlardır görülen edebiyat çevreleri, adeta birer edebi eser üretim merkezleri gibi iş görmüş muhitlerdir. Batı'da hükümdar ve devlet adamlarının saray ve konaklarının yanı sıra yemek salonları, kafeteryalar ve bahçeler edebi birer çevre oluştururken Doğu'da saray ve konakların dışında kahvehaneler, çeşit çeşit küçük esnaf dükkânları, kitapçılar, mesire yerleri; İstanbul'da Kadınlar Pazarı, Galata, Sahaflar Çarşısı ve kimi eğlence mekânları edebiyatın serpilip geliştiği muhitler olarak daha geniş bir alan sunar. Özellikle Osmanlı coğrafyasında, başlı başına şehirlerin de birer edebiyat ortamı hâlinde tezahür ettiği görülür. İmparatorluk hudutları içinde İstanbul dışında Konya gibi bir payitaht, Bursa ve Edirne gibi eski başkentler; Amasya, Kütahya, Manisa, Trabzon gibi şehzade şehirleri; hatta Bağdat, Halep, Kahire, Şam vb. İslam medeniyetinin en büyük ilim ve sanat merkezleri Türk edebiyatının her devirde neşv ü nema bulduğu kültürel muhitleri olagelmıştır. Balkanlar'a bakıldığında Üsküp, Yenice Vardar, Priştine, Prizren, Saraybosna, Filibe, Sofya, Köstence, Mostar, İpek gibi sadece edebiyatın değil Türk hüviyetini belgeleyen her kültür dinamiğinin kodlandığı şehirlerle karşılaşılır. Başlı başına birer ilim, sanat ve kültür muhiti olan bütün bu şehirler ve daha fazlası, edebiyatın ve bilhassa şiirin de üretildiği merkezlerdir. Behçeti'nin de böyle bir edebiyat çevresi içinde

yetiştigine, en azından bu muhitlere yabancı olmayıp bilakis -mesela Veziriazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yakınında bulunmakla- en üst düzey kültür halkalarında bulunduğuna dair bir kuşkusuz yoktur.

Nazire yazıcılığının ve edebi muhitlerin -tabir yerindeyse- bir çıktısı "fahriye" sayılabilir. Orijinal, edebi ve estetik yapılan her fahriye güzeldir ve klasik edebiyatların geleneği cümlesinden sayıldığı kadar, bir meydan okumanın da neticesidir. Biz bunu en açık şekilde nazire şiirlerde görmekle beraber edebiyat ortamlarının adeta bir gereği gibi de düşünebiliriz. Yazdığını üstatlar içinde okumaya cüret eden bir şair elbette kendisini, sanatkâr kimliğini övecektir. Daha güzelini yazma maksadı taşıyan nazirede şair, muhakkak bir övünme üslubuna girecektir. Nitekim Behçetî, *Divanı*nda yer alan 158. gazelin makta beytinde meydan okuyan bir üslupla şairleri minnet altına sokarak kendisine nazire yazmaya davet etmektedir: "Bu şi'ri nakl-i meclis itdigüm ol vechdendür kim / Nazire söylesünler Behçetî yârâna minnetdür" (Ölmez, 1996: 488).

Haddizatında Behçetî'nin gerçekten de güzel fahriyeleri vardır. Onun bu husustaki başarısını, şiir kabiliyetine itimadının ve özgüveninin yanı sıra kuşkusuz, fahriyede esas nükte olan mübalağayı; okuyanı yormayan, tersine hayran bırakacak şekilde kullanmasında aramak gerekir. Öte yandan Nefî'nin pek sadık bir muakkibi olması, fahriyedeki muvaffakiyetinin bir başka sebebi olarak değerlendirilebilir. Şairin, fahriyelerinde kendisini orijinal, şöhretli, meydan okuyan, bülbül tabiatlı, mücevher sözlü, yenilikçi, ince manalar bulmakta mahir, cennete meydan okuyan, mucize gösteren, tatlı sözlü, gıpta edilen, ilham sahibi, Hz. İsa nefesli, Hz. Musa sözlü, gül kokulu şiir söyleyen, latif sözlü, parlak mazmunlar icat eden, sihirbaz, velüt, hikmet sahibi filozof ve hoş edalı vb. bir şair olarak vassafettiği görülür.

Bütün bunlar bir yana *Divanda* 26 numaralı kaside, nesibinin konusu fahriye olan son derece ilginç bir metindir (Ölmez, 1996: 372-76). 53 beyitlik kaside, devrin veziriazamlarından Amcazade Hüseyin Paşa'nın övüldüğü bir methiyedir. "benüm" redifli olup "Kaside Der-vasf-ı Emîr-i Âlem-ârâ Ammü-zâde-i Vezîr-i A'zam ü Mekîn Kâyim-makâm-ı Ekrem" başlığını taşır ve "Şâh-ı mülk-i nazm tab'-ı müstetâbumdur benüm / Kasr-ı ma'nâ dergeh-i devlet-i tâbumdur benüm" matla beytiyle başlar. Şair, kendisini sanatkâr yönüyle övdüğü uzun girişten sonra methiyeye yönelir ve bu kez redifin mana çerçevesi içinde büyük bir tevazu üslubunu takınır. Bu mütevazi tavır, kasidenin dua bölümünde de devam eder. Tegazzül ise adeta şairin ahvalini sunduğu bir arzuhal gibidir. Doğrusu her bölümün var olduğu yalnızca bu metinden hareketle bile Behçetî'de Nefî tesirini, onun yetiştiği gelenek ve edebiyat

atmosferini ve beğenip örnek aldığı, hayranı olduğu, üstat kabul ettiği, hatta üstünlük tasladığı edebi geleneği, fahriye üslubu içinde görmek mümkündür.

En bilinen anlamıyla “övünmek, kendini övmek” manalarına gelen fahriye, bir edebiyat terimi olarak şiirde, bilhassa kasidede şairin kendisini üstün vasıflarla tavsifi ve kendisiyle iftihar etmesi demektir. Bütünüyle kasidenin olduğu gibi, onun bir bölümü sayılan fahriyenin de kökeni Arap edebiyatına dayanır. Bilindiği gibi her bölüm her kasidede bulunmayabilir; ancak maksûd, fahriye ve dua, kasidelerde mutlaka yer alan bölümlerdir. Maksûd bir tarafa, fahriye ve duanın yer almadığı kaside sayısı son derece azdır. “*Türk edebiyatında fahriye, ilk olarak 14. yüzyıl örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. 13. yüzyıldan itibaren kullanılan ve en yaygın nazım şekillerinden olan kasidenin çıkışını takiben, bu nazım şeklinde aslı bölüm olarak hemen her şiirde yer alan fahriyenin ilk örneklerini Nesîmî, Hoca Dehhânî, Ahmed-i Dâî, Kemal Ümmî, İbrahim Beğ’in divanlarında görmekteyiz. (Bunlara Ahmedî’yi de katmak icap eder MK). Arap ve İran edebiyatlarında motif ve övgü kalıpları dikkate alınarak oluşturulan fahriyeler, bu dönemde övgüden çok, övdüğü kişiden yardım isteme ya da bir mevki bekleme şeklindeydi. 16. yüzyıldan sonra, fahriyelerdeki övgü kalıpları giderek zenginleşmeye ve farklı sıfatlarla kullanılmaya başlandı. 17. yüzyıla birlikte fahriyeler gerek şekil, gerekse içerik açısından bir dönüşüme uğramış ve 19. yüzyılın sonuna kadar fahriye örnekleri hemen her kasidede yer almıştır*” (Işinsu İsen, 2002: 13).

Fahriyelerde mühim olan, şairin kendi takdir ettiği kıymetini, mübalağanın en latif kullanımıyla ortaya koyabilme başarısıdır. Bunu yaparken kendi ahvalini ve arzuhalini de ustaca ifade edebilirse edebi değeri en yüksek fahriye üslubunu yakalamış olur. Dolayısıyla fahriyelerde hem övünme hem de buna bağlı olarak “ahvali arz etme” dürtüsü bulunması adeta zarurettir. Yine de sadece övünme ihtiyacı duyularak yazılmış fahriyeler çoktur. “*Fahriye bölümünde şair, öncelikle kendi sanatını överek değerini ortaya koyarken bazen de daha iyi şartlara sahip olursa üretkenliğinin artacağından söz eder. Dolayısıyla şairin, övdüğü kişiden maddi ya da manevi bir şey umması doğal sayılmaktadır. Fahriyelerde ön planda tutulan vasıf, şairlik, yani söz ustalığıdır. Şair, fahriye bölümünde çeşitli şahıslarla karşılaştırarak kendini överken aynı zamanda memduhunu da dolaylı yoldan yüceltmektedir. Kasidenin genel yapısında olduğu gibi fahriye bölümünde de şair, kendisi ile ilgili çoğu zaman abartılı bir üslupla olağanüstü özelliklere yer vererek övgüsünü yapmakta, böylece değerini ortaya koymaktadır*” (Işinsu İsen, 14).

Bir kasidede, bazen başka bir nazım şekliyle yazılmış bir şiirde, mesela gazelde fahriye bulunmasının, yani övünme arzusunun inkişafının temelinde övülen veya atıfta bulunulan kişinin medhi yatar. Çünkü şair, methettiği ya da adını andığı kişiyi, kendisini övebildiği miktarda bir övgüye layık görür. Öte yandan kuşkusuz şiirin genel olarak Doğu toplumlarında, özelde ise Osmanlı yüksek tabakasında ve umumen cemiyet hayatında şairliğin bir meslek olarak kabul görmesinin ve şiir yazmaya bu mikyasta kıymet verilmesinin fahriye yazmakta payı büyüktür.³

Behçeti'nin fahriye üslubuna bir örnek teşkil etmesi için birkaç beyit iktibas etmek yerinde olacaktır. Haddizatında o, fahriyelerinde kendisini, bir kısmını yukarıda verdiğimiz pek çok şeye teşbih eder, bir tutar yahut üstün görür. Klasik bir şair olarak bu hususta da geleneğin dışına taşmaz. Mesela *Divan*'ın 10. kasidesi olan methiyede şair, kendisini överken şu ifadelerle yer verir:

Murg-ı tab'um çemen-ârâsıdur ol murgânun

Nola gûş-ı gül-i eş'âra virürse zîver

Gelmedi sâhir-i tab'um gibi şehr-i nazma

Bü'l-aceb şâir-i İsi-nefes-i efsûn-ger (Ölmez, 1996: 301)

Şair, şiir söyleme kabiliyetini bir kuşa benzetir. Şiir ise başka kuşlarla dolu bir bahçedir. Behçeti, bu kuşların, yani devrinin şairlerinin süsüdür, güzelliğidir. Bu haliyle şiir gülünün kulağını süslese, ona küpe gibi takılsa şaşılmaz. Öte yandan şiiri bir şehre benzettikten sonra kendi şairliğini de bir sihirbaza teşbih eder. Hatta başka bir kasidesinin fahriyesinde padişaha, “devrinde sihirbaz gibi şair çoktur ama içlerinde benim şairliğim gibi sözü vahiy gibi olan var mıdır?” diye sorma cüretini gösterir:

Şâir-i sihr-âferîn çok devletünde husrevâ

Her biri tab'um gibi ammâ ki vahy-âver midür (Ölmez, 1996: 310)

Doğrusu yalnızca şu iki misalde bile görüleceği üzere şair üzerinde Nefî üslubunun açık tesiri hissedilmektedir.

Burada, niçin Behçeti'yi ele aldığımız yahut konuyu niçin onunla sınırlı tuttuğumuz sorulabilir. Bu doğru bir sorudur, çünkü klasik edebiyatımızın hemen hemen her şairi, bu makalenin konusu çerçevesinde değerlendirilebilir.

³ Geniş bilgi için bkz. Işın İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, 14 vd.

Ne var ki böyle bir değerlendirme, bir makalenin sınırlarını kolaylıkla aşar. Bizi Behçetî'ye yönelten husus ise onun, fahriyelerindeki özgünlüğü, başarısı ve Nefî'ye olan bariz hayranlığıdır. Sadece 17. asrın değil belki bütün bir Osmanlı tarihinin en ilginç simalarından biri olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın edebi muhiti yahut ona kaside yazan, sunan şairler hakkında bir araştırma yaparken Behçetî'nin kasidelerinde yer tutan fahriyeleriyle karşılaştık. Behçetî, genel olarak uzun kasideler yazıyor ve haliyle fahriye bölümleri de uzun oluyor. Fahriyeye bazen on beş beyit uzunluğunda yer ayırdığı görülüyor. Fakat bunun sebebi, yalnızca kasidelerin uzun olması mıdır? Bize göre Nefî tesiri ilk burada meydana çıkar. Çünkü bilindiği gibi Nefî, Türk edebiyatının en tanınmış ve başarılı fahriye üstadıdır. İşte bu sebeplerle Behçetî dikkatimizi çekti. Şairin Nefî vadisindeki şiir tarzını örneklemeye geçmeden evvel şiirlerine nazireler yazarak örnek aldığı birkaç şair ile adlarını andığı bazı İran şairlerini zikretmek gerekir.

b. Behçetî'nin beğendiği veya nazire yazdığı birkaç şair

*Divanına*⁴ bakıldığında Behçetî'nin beğendiği ve nazire yazdığı bazı divan şairleriyle karşılaşılabılır ki ilk bakışta bunların ortak özelliği, Ahmet Paşa ve Fuzulî tesirinin hissedildiği bir iki istisna dışında hepsinin Sebk-i Hindî vadisinde şiir yazan şairler olmasıdır. Nitekim *Divan*'ın 187 numaralı, “-dek giderüz” redifli gazeli (Ölmez, 1996: 500) Fuzulî'ye naziredir. Keza “-sın bilmedük” redifli 257. gazelde, Ahmet Paşa'nın “-sın bilmedüm” redifli gazelinin haykırışlı edası hissedilir (Ölmez, 1996: 531).

Behçetî'nin, beğenip örnek aldığı şairlerden biri, 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış şairlerinden Mantıkî mahlaslı Ahmet Efendi'dir. *Divan*'ın ikinci musammata olan müsemmen şiir “Felek ben bi-dili mehcûr idüp dâr ü diyârumdan / Hezârân mihnet ü gamla ayırdı gam-güsârumdan” matlayla başlar (Ölmez, 1996: 409) ve Mantıkî'nin “İnânın çeşm-i giryân aldı dest-i ihtiyârumdan / Savulsun bana seng-i râh olanlar reh-güzârumdan” matları üzerine yazılmıştır (Kaya, 1991: 131).

Edebiyat tarihimizde meşhur Nedim'den önce 17. yüzyılda yaşamış bir Nedim daha vardır ve diğeriyle karıştırılmaması için Nedim-i Kadim tesmiye olunmuştur. Buna rağmen ne yazık ki onun “olmasun” redifli gazelinin, meşhur Nedim'e atfedilmekten kurtulamadığı görülmektedir. “Derdün nedür

⁴ Makalede *Divana* yapılan atıfların tamamında şu doktora tezine müracaat edilmiştir: Ahmet Ölmez; *Behçetî Hüseyin Efendi Divan (Hayatı-Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış Dr. Tezi), Kayseri 1996.

gönül sana bir hâlet olmasun / Sad el-hazer sevdigün ol âfet olmasun” matlalı bu çok beğenilen gazeli Behçetî tahmis etmiştir (Ölmez, 1996: 411).

Türk edebiyatında, Sebk-i Hindî'nin en önde gelen temsilcilerinden biri olan ve 19. yüzyıl şairi Manastırlı Nâilî ile karıştırılmaması için Nâilî-i Kadim diye anılan 17. yüzyıl şairi Nâilî de Behçetî'nin sevip beğendiği şairlerdendir. Behçetî, onun “Dil-i âşüfteye ol turrede ârâm müşkildür / Hümâ-yı lâ-mekâna kayd-ı bend-i dâm müşkildür” matla beyitli, “müşkildür” redifli gazelini (İpekten, 1990: 185) tahmis etmiş ve aynı vadede kalem oynattığı bu üstat şaire olan beğenisini göstermiştir (Ölmez, 1996: 412).

Bir başka Sebk-i Hindî şairi Fehim-i Kadim, bu vadinin Türk edebiyatındaki önemli bir başka mümessilidir. Behçetî, ünlü şairin *Divan*ında yer alan “Gonce-i âteş-nesîmüz âb düşmendür bize / Bülbül-i pervâne-tab'uz şu'le gülşendür bize” matlalı ve “-dür bize” redifli gazelini (Üzgör, 1991: 660) tahmis etmekle onun takipçilerinden biri olduğunu ortaya koymuştur (Ölmez, 1996: 413).

Behçetî'nin beğendiği ve şiirine nazire yazdığı şairlere bir örnek daha verilmek istenirse -16. yüzyılda yaşamış Trabzonlu Sırrî ve yine aynı asırda yaşayan Vardar Yeniceli Sırrî'yi Behçetî üslubunda yazmadıkları gerekçesiyle hariç tutmak kaydıyla- çağdaşı Üsküdarlı Sırrî⁵ ile karşılaştırılır. Her ne kadar üzerinde ilmi çalışma yapılmış *Divanda* göremesek de Behçetî'nin ona nazire yazdığını bir gazelinin makta beytinde “Şi'r-i Sırrîye nazîre söylemiş gördüm yine / Behçetî'nün tab'-ı pâk-i hoş mezâkı böyledür” diyerek açıkça ifade etmesi (Ölmez, 1996: 454), Sırrî'nin “böyledür” redifli bir gazel yazmış olabileceğini kuvvetle düşündürmektedir.

Bu hususta son iki misalden biri, şairin Vecdî'yi beğendiğini gösteren bir kayıttır. 17. yüzyılın ilk yarısında yaşayan, Boğukzade ve Beylikçi lakaplarıyla meşhur İstanbullu Abdalbaki Vecdî, Behçetî'nin beğendiği şairlerden biridir. Devrinde şiirleri beğenilen ve onlara nazireler de söylenen Vecdî, bir gazel şairidir.⁶ Nitekim gazellerinde Sebk-i Hindî cereyanını kuvvetle benimsemiş bir şair olarak Behçetî'ye tesiri tabiidir. *Divan*ın 457 numaralı gazelinin makta beyti olan 5. beytinde şair, “dostlar, şairlik tabiatımı Vecdî'nin tabiatıyla bir

⁵ Sırrî hakkında daha fazla bilgi için bkz. Şevkiye Kazan; *Üsküdarlı Sırrî (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ı (Tenkitli Metin-İnceleme ve Şerhu Medhi'n-Nebî)*, GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2003.

⁶ Vecdî hakkında daha fazla bilgi için bkz. Hakan Yekbaş; “Vecdî, Abdalbâkî”, https://teis.yesevi.edu.tr/_app/webassets/img/qr/d14c2267d848abeb81fd590f371d39bd.png

tutsalar her kara satırında binlerce çeşme bulurlar” derken zulumat ve âb-ı hayat kavramları çerçevesinde Vecdî'nin şiirini beğendiğini dile getirir:

Muâdil tutsalar ahbâb tab'um tab'-ı Vecdiye

Bulurlar Behçetî bin çeşme her satr-ı siyâhumda (Ölmez, 1996: 621)

İkinci misal ise 16. yüzyıl şairi Cevherî olduğunu tahmin ettiğimiz şairdir. Behçetî, Nefî'nin ünlü “Âferîn ey rûzgârün şehsüvâr-ı saf-deri / Arşa as şimden girü tûg-ı süreyyâ cevheri” matlaı ile başlayan Sultan 2. Osman methiyesine (Akkuş, 1993: 90) nazire olarak yazdığı kasidesinde “gevher-cevher” kelimelerini bir arada kullanarak kaleminin marifet çarşısında sanki Cevherî olduğunu dile getirmektedir:

Gevher-i elfâz ü ma'nâdan idüp tahsîl-i küll

Oldı kilcüm sük-ı irfân içre gûyâ Cevherî (Ölmez, 1996: 319)

Cevherî ammâ ki her bir cevher-i rengininün

Tâbişi eyler şikeste reng-i la'l-i dilberi (Ölmez, 1996: 320)

Hatta öyle bir Cevherî'dir ki, kıymetli mücevher değerindeki şiirlerinin parıltısı, sevgilinin yakut taşı gibi kızıl ve güzel dudağının rengini parçalar. Türk şairleri içinde beğenisini açıkça dile getirdiği bu birkaç örneğin ardından onun üstat saydığı ve hayranlık duyduğu İran şairlerini tespit etmek yerinde olacaktır.

c. Üstat kabul ettiği ve atıfta bulunduğu bazı İran şairleri

Divanı incelendiğinde Behçetî'nin bazı ünlü İran şairlerini andığı görülür. Esasen bunlar, klasik Türk şiiri geleneğinde umumiyetle beğenilen, özenilen, denk tutulan, hatta şairin kendisini üstün göstermek için tezyif bile edilen isimlerdir. Behçetî de geleneğe uyarak aynı yolu takip eder. Onun hangi İran şairlerini beğendiğine, hangilerini üstat kabul ettiğine değinmeden evvel kendisini Fars şiirine yol gösteren bir şair olarak gördüğü Veziriazam Ahmet Paşa methiyesinde geçen şu beyti zikretmek gerekir:

Her tarz-ı pesendide ki tab'um ider icâd

Her nüktesini nâsîh-i tarz-ı Acem eyler (Ölmez, 1996: 335)

Bu beyitte şair, her beğenilen şiir üslubunu kendi şairlik tabiatının icat ettiğini söyledikten sonra tabiatının, icat ettiği her üslubun her nüktesinin

Acem şiir tarzına öğüt verdiğini, örnek olduğunu iddia etmekle şiir söylemekteki üstünlüğünü dile getirir.

Behçeti'nin üstat kabul ettiği İran şairlerinin başında, 12. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı bilinen ünlü kaside şairi Zahîr-i Fâryâbî gelir. "Melikü'l-keîâm" unvanıyla tanınan Zahîr'in, kasidede kendine has bir üslubu vardır. Kasidelerine çoğunlukla bir gazel söyleyerek ya da tabiatı, sevgilinin güzelliğini veya sabahın ışıltısını anlatarak başlar. Her ne kadar bazen methiye türünde kasideler yazmış olsa da bunu kınadığı ifadelerine de rastlanır. Hatta bu tür şiirler söylemekten ötürü pişmanlık hissettiğini bile dile getirdiği bilinmektedir (Atalay, 2013: 87-88). Behçeti, ondan övgüyle söz ettiği beyitlerinden birinde, 14. yüzyılda yaşamış gazel ve kaside şairi Selmân-ı Sâvecî'yi de (Karaismailoğlu, 2009: 446) anarak şöyle söyler:

İderlerdi eğer nükte-senâsân-ı Acem görse

Sözüm tercih Selmân ü Zahîr-i Fâryâb üzre (Ölmez, 1996: 296)

Beyitten anlaşıldığına göre Acem ülkesinde ince sözden ve güzel şiirden anlayan çoktur. Eğer onlar, Behçeti'nin şiirlerini görseler onları, Selmân-ı Sâvecî ve Zahîr-i Fâryâbî'nin şiirlerine tercih ederler. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı methettiği kasidelerinde birinde ise şair, "zahîr" kelimesinin "yardımcı, destek olan vb." manalarını kastederek kullanmaktadır:

Olmaz Zahîr himmeti erbâb-ı ma'nîye

Gelse metâ'-ı nazm ile ger Fâryâbdan (Ölmez, 1996: 363)

Şaire göre zamanede şiirden anlayan kalmamıştır. Hakiki şairin kıymetini takdir edebilecek biri de yoktur. Bu sebeple şiir metâ' Fâryâb'dan gelse bile şairlere Zahîr'in himmeti olmaz.

Zahîr-i Fâryâbî'nin anıldığı bir başka beyitte ise Behçeti, kendisini Osmanlı ülkesinin Zahîr'i, her bir beytini de Fâryâb şehri olarak görür:

İrdüm Zahîre nazm ile ben mülk-i Rûmda

Her beyt bana memleket-i Fâryâb olur (Ölmez, 1996: 388)

Behçeti'nin hayranlıkla andığı ve kendisini ondan üstün tutsa bile dolaylı yoldan üstat kabul ettiği İran şairlerinden bir başkası, ünlü rûbai şairi, bilgin ve filozof Ömer Hayyâm'dır. Matematik ve astronomi gibi ilimlerle de meşgul olan Hayyâm, varlığı bir muamma olarak görür ve onu çözmenin beyhude bir

iş olduğunu söyler (Kırlangıç, 2007: 68-69). *Divanı*nda yüzün üzerinde rübaisi bulunan Behçetî, padişahın İstanbul'a dönüşünü sözkonusu ettiği bir methiyesinde bunların, irfan meclisinde Hayyâm'ın elinin süsü olabilecek güzellikte ve derinlikte olduğunu iddia eder:

Ger rübâilerimün olsa pür-a'lâ tarzı

Bezm-i irfânda zînet-dih-i dest-i Hayyâm (Ölmez, 1996: 326)

Örfî-i Şîrâzî, 16. yüzyılda yaşamış İran milletinin ünlü kaside ve gazel şairi olup Sebk-i Hindî vadisinde şiir söyleyen ilk Fars şairlerindedir. Türk edebiyatında Nefî, Nâbî, Nedim, Şeyh Galip ve Ziya Paşa gibi bir çok meşhur şairi derinden etkilemiştir (Kurtuluş, 2007: 96). Behçetî de kendisini ona benzetir:

Kasîde söylesem Urfiye tab'um handeler eyler

Gazel yazsam olur dem-beste Rûmun ehl-i irfânı (Ölmez, 1996: 314)

Bu beyitte Örfî'nin hem kasidede hem de gazelde büyük bir şair olduğu ihsas edilir. Aşağıdaki beyitte ise Behçetî, kendisi gibi kaside yazabilecek şair olmadığı gibi bunu ne Örfî'nin ne de bir başka Acem kaside şairi olan Muhteşem'in başarabileceğini iddia eder:

Vassâf-ı sūhan-senc-i pesendîde kelâmam

Âsârımı ne Urfi ne hod Muhteşem eyler (Ölmez, 1996: 335)

Divanının 382 numaralı gazelinin makta beyti olan 7. beytinde şair, "Örfî'nin şiirlerini duymak isteyen, şimdi Osmanlı ülkesinde kendisine kulak tuttuğunu" söylerken ona denk bir şair olduğunu cüretle dile getirir.

Behçetîye güş urur şimdi diyâr-ı Rûmda

İstimâ'-ı güfte-i Urfi-yi Şîrâz eyleyen (Ölmez, 1996: 387)

17. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Kelîm-i Kâşânî, irsal-i mesel sanatına düşkünlüğüyle bilinen İran şairidir. Kaside ve mesnevi vadisinde gazel yazmadaki ustalığı kadar başarılı olmadığı bilinmektedir (İbrâhimî, 2022: 212). Behçetî, Kamaniçe fethi üzerine kaleme aldığı uzun kasidesinde kendisini Kelîm ile bir tutarken Hz. Musa'nın "Kelîmullah" sıfatına ve asa mucizesine atıfta bulunur.

Kelimem eylesem der-kâr kilik-i mu'ciz-âsârum

Temâşâ mı anı fark idemez su'bân-ı Mûsâdan (Ölmez, 1996: 287)

İran milletinin ünlü destan şairi Firdevsî-i Tûsî de Behçetî'nin andığı ve yücelttiği şairlerdendir. 10. yüzyılın ikinci yarısı ile 11. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Firdevsî, "İran milletini dirilttim" dediği ünlü *Şehnâme*'yi yazan ve güçlü rivayetlerde Gazneliler Devleti hükümdarı Mahmut'a sunan şairdir (Kanar, 1996: 126). Sultan 4. Mehmet'in bir şehzadesinin doğumunu tebrik maksadıyla yazdığı bir kasidesinde şair kendisini, Hassân b. Sabit'in şiir yazmakta vekili, Firdevsî'nin ise kıskandığı bir sanatkâr olarak ilan eder:

Vekîl-i nazm-ı Hassân gayret-i Firdevsî-i Tûsî

Emîr-i bezm-i irfân bâde-nûş-ı câm-ı Yezdânî (Ölmez, 1996: 314)

Beyitte adı geçen Hassân b. Sabit, Hz. Peygamber'in şairi olarak tanınan ünlü Arap şairidir. Hz. Peygamber ve müslümanlar lehine yazdığı, şirki ve müşrikleri hicvettiği şiirleriyle bilindiği gibi Evs kabilesine yönelik hicviyeleriyle de meşhurdur. Şiirleri Ukaz Panayırında okunurdu (Elmalı, 1997: 399 vd.). Yukarıdaki beytin dışında Behçetî, 437. gazelde Hassân'ı arş-ı a'lâdan yüksek bir mertebede görmektedir:

Kadr-i sühanüm kevnde a'lâdurur ammâ

Fahr eylemezem Behcetî Hassâna irişse (Ölmez, 1996: 612)

Hem Firdevsî ile beraber aynı beyitte geçmesi hem de Behçetî'nin andığı tek Arap şairi olan Hassân b. Sâbit için ayrıca bir başlık açmayı gerekli görmedik. Fars edebiyatının en meşhur şairlerinden sayılan ve bir kaside şairi olarak kaside formuna köklü müdahaleleriyle uzun asırlardır bu vadinin açıcısı olarak bilinen Hâkânî-i Şîrvânî, 12. yüzyılda yaşamıştır. Yenilikçiliğine bir örnek olması bakımından kasidede "tecdîd-i matla"ı onun icat ettiği hatırlanabilir. Şairliğiyle Mevlana'ya bile tesiri olmuştur (Yazıcı, 1997: 169). Behçetî, arada tegazzüle de yer verdiği fahriyelerinden birinde "hâkân-Hâkânî" kelimeleri arasındaki ses ve mana beraberliğini kullanarak hem hükümdarı methetmekte hem de kendisini övmektedir:

Sen ol hâkân-ı âlî-şân-ı âlemsin ki ben oldum

Zamânunda senün tab'-ı sühan-gûyunla Hâkânî (Ölmez, 1996: 314)

Muhteşem-i Kâşânî, 16. yüzyılda yaşamış İran şairlerinden olup “ikinci Hâkânî” ve “şemsü’ş-şuara” olarak anılır. Asıl şöhreti, gazellerinden ziyade kaside, mersiye, tarih ve muamma gibi nazım şekil ve türlerindeki başarısı sebebiyledir (Kurtuluş, 2020: 77-78). Muhteşem, başta Nefî olmak üzere asırlar boyunca pek çok Türk şairi tarafından tanınır ve üstat kabul edilir. Behçetî de Veziriazam Ahmet Paşa methiyesi olan kasidesinde öyle beğenilen şiirler yazdığını iddia etmektedir ki buna Örfî de Muhteşem muvaffak olamaz. İlk bakışta bu iki büyük şairi aşağıladığı düşünülebilecek olan Behçetî’nin, aslında en yüksek hedef kabul ederek onları övdüğü görülmektedir ki bu, klasik şiirin bilinen bir üslup özelliğidir.

Vassâf-ı sühan-senc-i pesendide kelâmam

Âsârımı ne Urfi ne hod Muhteşem eyler (Ölmez, 1996: 335)

Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu olan Türk asıllı ünlü mesnevi şairi Nizâmî-i Gencevî, 12. yüzyılda yaşamıştır. Manzum aşk hikâyelerinin en büyük şairi kabul edilmesinin dışında kaside, gazel gibi şekiller de dahil pek çok nazım şekliyle yazdığı şiirler de büyük hayranlık uyandırmıştır (Kanar, 2007: 183). *Behçetî Divanı*nda yer yer hissedilen lirizmde bu büyük şairin tesiri olduğu muhakkaktır.

Behçetî’nin okuduğunda kuşku bulunmayan, üstat şair kabul ettiği İran şairlerinden bir diğeri de yine 12. yüzyılda yaşamış olan Kemâl-i İsfahânî’dir. Özellikle kasidede daha başarılı olan şair, orijinal mazmunlar bulup yerli yerinde kullandığı için “Hallâku’l-maânî” diye anılmış ve böylece şöhret bulmuştur (Karaismailoğlu, 2022: 233). Yazdığı beş naat kasidesinin beşincisinde Behçetî,

Benem ol Hâce-i Kemâl-i sühan

Hıttâ-i nazmum İsfahânumdur (Ölmez, 1996: 274)

diyerek ve onun memleketi İsfahan’a da atıfta bulunarak şiirin “Kemâl”i olduğunu iddia ederken onu üstat olarak tanıdığını ortaya koyar. Böylece kendisinin de mükemmel bir söz ustası olduğunu ihsas ettirir.

d. Behçetî’nin Nefî hayranlığı

Behçetî’nin Nefî’ye hayranlığı onun sadece fahriye şairi olmasından dolayı değildir. Bilindiği gibi Nefî, Türk edebiyatında Sebki Hindî şairlerinin ilklerinden biridir. Kısmen gazellerinde, ama daha çok kasidelerinde bu akımın etkisinde kaldığı, hele soyut kavramları somut mefhumlarla birleştiren

teşbihleri; beğendiği, hatta üstat kabul ettiği İran şairleri onun şiir zevkindeki yönelişini gözler önüne serer. Behçeti de Sebk-i Hindî'nin derin tesiri altındadır. Kasideleri, hatta yer yer gazelleri uzun tutmak, manaları ancak lugatlara bakılınca bilinebilecek kelimelere yer vermek, müşahhas ve mücerret unsurları ustaca birleştirmek ve elbette övgü, yergi ve övünmede mübalağa yolunu seçmek bu cereyanın belli başlı hususiyetlerindedir. Şu hâlde Behçeti'nin Nefî'yi beğenmesi, beğenmenin ötesinde ona olan hayranlığı, zaman zaman kendisini ondan bile üstün görmesi; bunlara ilave olarak ünlü Fars şairlerinden umumiyetle bu cereyana kapılmış Nefî'nin de sevdiği büyük şairlere atıfta bulunması; onun Nefî vadisinde bir şair olduğunu göstermeye kâfi delillerdir.

Nefî'nin, Sultan 2. Osman methinde ve Hotin Seferi münasebetiyle kaleme aldığı "Âferin ey rûzigârun şehsüvâr-ı saf-deri / Arşa as şimden girü tîg-ı süreyyâ cevheri" matlalı meşhur kasidesine nazire olarak yazdığı 64 beyitten oluşan Sultan 4. Mehmet'in Kazak seferi dönüşünü kutlayan kasidesinde Behçeti, Nefî'nin sıkı bir takipçisi, sadık bir talebesi ve nazire-hânı olduğunu ortaya koyar.⁷ *Divanda* 14. kaside olarak yer alan metnin fahriye bölümü on altı beyit uzunluğundadır ve burada şu ifadelerle rastlanır:

Peyrev-i Nefî olup tûl ihtiyâr itsem nola

Nazmuma benzer anun da ekserî nazm-ı teri

Çerh-i nazmun mihrîdür tab'ı anun mâhı benem

İktibâs itsem nola andan bu fenn-i enveri (Ölmez, 1996: 319)

Bu beyitlerden, şairin Nefî muakkibi olduğunu açıkça beyan ettiği ve onun pek çok şiirinin kendisinin yazdıklarına benzediğini söylediği görülüyor. Böylece onun gibi şöhret iktisap etmeyi hak ettiğini ifade ediyor. Şiiri feleğe benzeten şair, Nefî'nin şairliğini o feleğin güneşine, kendi kabiliyetini de ayına teşbih ediyor. Ayın, ışığını güneşten alması gibi şiir ilminin nurunu da ondan iktibas etmesinde şaşılacak bir şey olmadığını dile getiriyor.

Behçeti'nin Nefî hayranlığı, kendisini onunla özdeşleştirdiği bir beyitte iyice tebellür eder. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sadaret kaymakamı olduğu dönemlerden birinde yazdığı 64 beyit uzunluğundaki bir kasidenin fahriye bölümünde, bir yandan Nefî'nin kaside şairi oluşuna, öte yandan "kaside" kelimesinin köküne atıfta bulunarak şu ifadelerle yer verir:

⁷ Nitekim bu kaside de Nefî'nin kasidesine benzer ifadelerle başlar: Âferin ey taht-ı Rûmun şâh-ı encüm leşkeri / Mihre ursun dest-i bahtun tekme-i zûr-âveri (Ölmez, 1996: 316)

Nef'iym kasd-ı kasîde eylesem emr-i Hudâ

İnhilâl-i ukde-i nazmı bana âsân ider (Ölmez, 1996: 340)

Beyitte Behçetî, kendisini bir tuttuğu şairin ismini açıkça anmaktan, kasîde şairi olduklarını söylemekten öte, yer verdiği sözcüklerle de sadık bir Nefî muakkibi olduğunu meydana koyar. Bu hususa aşağıda temas edilecektir. Şiiri, çözülmesi gereken bir düğüm olarak görmesi de üzerindeki Nefî tesirini gösteren detaylardandır.

Divanda 11. kasîde olarak yer alan ve 55 beyitten mürekkep bir bahariye olan Sultan 4. Mehmet methiyесinin fahriye bölümünde Behçetî, Nefî'nin adını anarak bu kez büyük bir iddia ortaya atmakta, yüksek bir vaatle bulunmakta ve aynı zamanda hem ona hem de devrinin şairlerine meydan okumaktadır:

Eğer Nefîden a'lâ vü metîn olmazsa güftârum

Kalem vaz' itmeyem bir dahi bâğ-ı nazm-ı imlâyâ

Niçün tab' ü dil-i şûrîdeye lutf eylemez tab'un

Virürken dest-i eltâfunla bahr ü kâne sermâye

Sözüm lâyük değül mi iltifât-ı tab'-ı şâhiye

Nazîr olur mı hiç ben gibi bir tûtî-yi gûyâyâ (Ölmez, 1996: 306)

Bu beyitlerde şair, “eğer şiirlerim Nefî'ninkilerden daha yüce, sağlam olmazsa bir daha şiir yazmak için kalem oynatmayayım” diyerek şiirde ulaşabileceği en yüksek mertebenin Nefî şiiri olduğunu, sanat hayatındaki yegane maksadının da onu geçmek, ondan daha yüksek ve daha sağlam sözler söylemekten ibaret bulunduğunu ilan etmektedir. Alıntıladığımız beyitlerin ikincisinde ve üçüncüsünde ise “lutfuna lâyük değil mi ki iltifat etmiyorsun” diyerek padişaha seslenmektedir. Bu sitem dolu ifadelerden anlaşılıyor ki Behçetî için Nefî büyük bir üstat şairdir ve erişilmesi, hatta geçilmesi en nihai bir hedeftir.

Behçetî'nin Nefî hayranlığı, sadece bu birkaç örnekle mahdut bir peyrevlik olmayıp *Divanı* tetkik edildiğinde üslup bakımından da onu örnek aldığını görmek mümkündür. Zaten onun bu hayranlık ve beğenisini muhteva açısından değil de bir üslup özelliği bakımından değerlendirmek daha doğru olur. Nitekim Behçetî'de, Nesimî'yi hatırlatan bir tasavvuf neşvesi de göze çarpar.⁸ Üslup yakınlığını, şairlerin yaşadığı devirlere dikkat ederek

⁸ Bu husustaki kısa bir değerlendirme için bkz. Ölmez, 1996: 207 vd.

değerlendirmek gerekir. Her ikisi de iki kudretli zaman diliminde yaşamışlardır. Nefî, Sultan 4. Murat gibi büyük bir hükümdarın devrini idrak etmiş; Behçetî de Köprülü ailesinin sadaret yıllarını yaşamıştır. Ne var ki Behçetî'nin döneminde, yani yüzyılın ikinci yarısında memleket ahvali bir miktar daha aleyhe münkalip olmuş, duraklamanın tesiri, -bazı zafer haberleri istisna edilecek olursa- mağlubiyetlerle daha ağır hissedilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla her ne kadar iki şair arasında bir üslup beraberliği var ise de Nefî'deki cesur, heybetli, coşkulu ve gürültülü haşmet sadaları Behçetî'de bir miktar kısılmış gibidir. Yine de onda eski muzaffer çağları hatırlatacak şekilde ve Sebk-i Hindî terminolojisine uygun biçimde belirli sözcüklere sık sık yer verdiğini ve böylece Nefî üslubunu benimsediğini görmekteyiz. Mesela “ukde, tab', mânâ, saf-der, tîg, zebân, halletmek vb.” kelimeleri sevmesi, bu hükmü doğrulamaya kâfi bir delil sayılabilir.

SONUÇ

Bir yandan devletin durakladığı, hatta yavaş yavaş gerilemeye başladığı bir dönemde, öte yandan en zirve mertebesini idrak etmiş bir edebiyatın olgun ve zengin örneklerinin verildiği bir çağda yetişmiş bulunan Behçetî Hüseyin Efendi; gerek nazire yazma geleneği içindeki belirgin durumu, gerek devlet adamlarına yakınlığı ile devrin edebiyat muhitlerinde edindiği yer, gerek Sebk-i Hindî vadisinde yazdığı şiirler ve gerekse uzun kasidelerindeki uzun ve kuvvetli fahriyelerle, beslendiği membaları belirgin şekilde gösteren bir şairdir. Klasik edebiyat çağının büyük şairlerinden izler barındırması, muasır şairler ile olan edebi ilişkisi; kaside, fahriye, Sebk-i Hindî bağlamında hayranlık duyup örnek aldığı İran şairleri ve nihayet Nefî'ye olan sağlam merbutiyeti ile Behçetî, çok yönlü ve kuvvetli bir edebiyat ağının içinde yer almaktadır. Hem kasidelerinde hem de gazellerinde yer verdiği ağır sayılabilecek kelime kadrosu, kasidelerinin en göze çarpan bölümü olan fahriyeleri ve şiirdeki yer yer yüksek sadası ile Nefî ekolünün sadık bir temsilcisidir.

Şiirlerine topluca bakıldığında Ahmet Paşa, Fuzûlî, Mantıkî, Sırrî, Vecdî, Nedim-i Kadîm, Fehim-i Kadîm, Nâilî-i Kadîm, Cevherî gibi pek çok Türk şairine olan hayranlığı yanında Örfî, Muhteşem, Hakânî, Kemâl-i İsfahânî, Zahîr, Hayyâm, Kelîm, Selmân, Firdevsî ve Nizâmî gibi Fars edebiyatının en büyük şairlerine kafa tutacak derecede onlara değer veren ve kendine güvenen bir şair olarak Behçetî, klasik Türk şiir geleneğinin her dinamiğini harekete geçirmeyi başarmış ve bize göre hak ettiği şöhreti bulamamış bir şair olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Metin (1993). *Nef'i Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ATALAY, Mehmet (2013). "Zahîr-i Fâryâbi", İslam Ansiklopedisi, C.44, s.s. 87-88.
- BABACAN, İsrâfil (2010). *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslûbu)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DUMAN, Filiz (2010). *Bir Gazavat-nâme Türü Olarak Hüseyin Behceti'nin Mi'râcü'z-zafer Adlı Zafer-nâmesi (1-101. varaklar arası)*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- ELMALI, Hüseyin (1997). "Hassân b. Sâbit", İslam Ansiklopedisi, C.16, s.s. 399-402.
- HORATA, Osman (1987). *Nedîm-i Kadîm Dîvançesi*, Ankara: AKM Yayınları.
- İŞINSU İSEN, Tübâ (2002). *Divan Şiirinde Fahriye*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- İBRÂHİMÎ, Dâvud (2022). "Kelîm-i Kâşânî", İslam Ansiklopedisi, C.25, s.s. 212.
- İPEKTEN Haluk; İSEN Mustafa; TOPARLI Recep; OKÇU Naci; KARABEY Turgut (1998). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: KTB Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk (1990). *Nâilî-i Kadîm Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KANAR, Mehmet (1996). "Firdevsî", İslam Ansiklopedisi, C.13, s.s. 125-27.
- KANAR, Mehmet (2007). "Nizâmî-i Gencevî", İslam Ansiklopedisi, C.33, s.s. 183-85.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan (2009). "Selmân-ı Sâvecî", İslam Ansiklopedisi, C.36, s.s. 446-47.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan (2022). "Kemâleddîn-i İsfahânî", İslam Ansiklopedisi, C.25, s.s. 233.
- KAYA, Bilge (1991). *XVII. Yüzyıl Divan Şairi Mantkî Ahmet Efendi ve Divançesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- KAZAN, Şevkiye (2003). *Üsküdarlı Sırrî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Divan'ı (Tenkitli Metin-İnceleme) ve Şerhu Medhi'n-Nebî*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- KIRLANGIÇ, Hicabi (2007). "Ömer Hayyâm (Fars Edebiyatında)", *İslam Ansiklopedisi*, C.34, s.s. 68-70.
- KURTULUŞ, Rıza (2007). "Örfî-i Şîrâzî", *İslam Ansiklopedisi*, C.34, s.s. 96-97.
- KURTULUŞ, Rıza (2020). "Muhteşem-i Kâşânî", *İslam Ansiklopedisi*, C.31, s.s. 77-78.
- ÖLMEZ, Ahmet (1996). *Behçeti Hüseyin Efendi Divan (Hayatı-Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni)*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- ÖZCAN, Abdulkadir (2020). "Mi'râcû'z-zafer", *İslam Ansiklopedisi*, C.30, s.s. 140-41.
- ÜZGÖR, Tahir (1991). *Fehîm-i Kadîm Divanı*, Ankara: AKM Yayınları.
- YAZICI, Tahsin (1997). "Hâkânî-i Şîrvânî", *İslam Ansiklopedisi*, C.15, s.s. 168-170.
- YEKBAŞ Hakan. (2014). "Vecdî, Abdalbâkî", <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vecdi-abdalbaki> (E.T.: 30.04.2024).